УДК 94(477):929Ленін:Махно:141.8“19”
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.24>

АНАРХІЗМ VS ЛЕНІНІЗМ: СПРОБА ПОРІВНЯННЯ ІДЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД І ПРАКТИЧНИХ КРОКІВ Н. МАХНА І БІЛЬШОВИКІВ В УКРАЇНІ

Марина Кучерук

*Державний університет «Одеська політехніка»,
гуманітарний факультет, кафедра історії та етнографії України
пр. Шевченка, 1, 65044, м. Одеса, Україна*

Микита Стрижко

*Державний університет «Одеська політехніка»,
хіміко-технологічний факультет, кафедра органічних і фармацевтичних технологій
пр. Шевченка, 1, 65044, м. Одеса, Україна*

Револуційні змагання початку ХХ ст. стали не лише боротьбою за незалежність України або збереження Російської імперії, але й боротьбою в умах. «Ліви» і «праві» активно провадили свою політику та протистояли один одному в боротьбі за панування своїх ідеалів. Проте у статті ми торкаємося лише «лівих» сил, які конкурували між собою не менш завзято, ніж із протилежним спрямуванням. Анархізм заперечував державність та ставив на меті розбудову такого суспільства, яке складалося б із малих місцевих рад. Комунізм виступав за створення держави, в якій був відсутній поділ на класи, все майно належало державі, а соціальні потреби задовольняла держава. Стаття є спробою порівняльного аналізу діяльності Нестора Махна і Володимира Леніна як головних ідеологів тогочасного анархізму і комунізму, а також впливу їх ідей на суспільство. Методика дослідження поєднує історико-психологічний аналіз та порівняння. Автори статті намагались порівняти ідеології і дії Н. Махна і В. Леніна неупереджено, не приймаючи жодної ідеологічної сторони. Висвітлення теми в такому напрямі, тобто неупередженого порівняння цих двох історичних постатей, в історичній літературі не було знайдено. У статті використано насамперед такі джерела, як комуністична та «промахновська» література. Автори намагались викрити здобутки і промахи у діяльності ідеологів, кожному з них ми намагались дати об'єктивну оцінку.

Підсумовуючи результати розвідки, можемо констатувати, що В. Леніна можна назвати видатним теоретиком. На противагу йому, Нестор Махно навіть освіти не мав. Проте В. Леніна можна назвати прототипом сучасного демагога: наскільки гарно він давав обіцянки, але фактично більшовики не здійснили своїх обіцянок, тобто запевнення більшовиків мали суто тактичну мету для досягнення результату, який не був декларований широким масам та їх тимчасовим політичним союзникам. Натомість Н. Махно не обіцяв, а намагався реалізувати на практиці анархістські ідеї.

Н. Махно прагнув справедливості, а В. Ленін прагнув влади. При цьому більша організованість і продуманість дій допомогла саме В. Леніну і більшовикам отримати бажане та знищити всіх конкурентів.

Ключові слова: Нестор Махно, Володимир Ленін, анархізм, комунізм, більшовизм, народні маси, Гуляйполе, протистояння, революція.

Якщо висловлюватись сучасною мовою, то одним із брендів, який робить Україну впізнаваною у світі, безперечно, є Нестор Махно. Поряд із Григорієм Сковородою, Тарасом Шевченком і Лесею Українкою Нестор Махно – один із символів України, що сформували сучасне обличчя нації. Однак проблема полягає в тому, що у сучасному суспільстві ставлення до Нестора Махна неоднозначне: хтось вважає його зрадником, а хтось – патріотом рідної землі. До того ж за всю історію Радянського Союзу комуністична влада робила

з Нестора Махна злочинця та бандита з великої дороги, хоча Н. Махно врятував більшовиків від катастрофи, навіть самого К. Ворошилова – від вірної смерті. Більшовики, звісно, про послугу «не забули». Велика Радянська енциклопедія називає Нестора Махна «одним із ватажків дрібнобуржуазної контрреволюції» в Україні [7, с. 1559].

Ми свідомо випускаємо аналіз літератури, оскільки в межах однієї статті його здійснити неможливо. І Несторові Махно, і Володимирові Леніну присвячено стільки праць, один аналіз яких займе обсяги дисертації. Мета статті полягає в проведенні порівняльного аналізу політики анархістів і більшовиків в Україні, наданні відповіді на питання про те, чому одні програли війну за владу в країні, а інші виграли її.

Нестор Махно, нащадок вільних козаків-запорожців, вже з малих літ захопився ідеєю свободи. Ще неповнолітнім, у серпні 1906 р. Нестор вступає до «Селянської групи анархо-комуністів» і починає разом зі своїми однодумцями чинити суд на власне розуміння, що вилилося у грабіж поміщиків (сам Махно називав його експропріацією на благо і свободу народу). За свої діяння він був декілька разів заарештований і, зрештою, у 1910 р., за рішенням Одеського воєнного суду, засуджений до смертної кари шляхом повішання. Однак вирок було замінено на довічне ув'язнення. Його Н. Махно відбував у Москві, де він і познайомився з відомим російським анархістом Петром Аршиновим. Той, у свою чергу, зайнявся ідеологічною підготовкою Махна, зокрема познайомив юнака з анархо-комуністичним рухом. У в'язниці Н. Махно часу даремно не втрачав, а активно займався самоосвітою.

Після Лютневої революції 1917 р. Нестора Махна, як і інших політичних в'язнів, було звільнено, після чого він одразу повернувся на батьківщину до Гуляйполя [11, с. 12]. Під його керівництвом в Гуляйполі і в навколишніх селах були створені «вільні комуни», а сам Нестор Махно восени 1917 р. був обраний очільником Гуляйпільської ради робітничих і селянських депутатів. 25 вересня 1917 р. він підписав декрет про націоналізацію всієї землі в повіті і розділ її між селянами [11, с. 387]. Таким чином, Нестор Махно насправді реалізував те, що більшовики лише обіцяли, але ідилія тривала недовго.

Після підписання Брестського миру й приходу до влади П. Скоропадського у квітні 1918 р. Н. Махно прибув до Москви, де спочатку зустрівся зі своїм ідейним натхненником, а саме князем Кропоткіним, згодом із Я. Свердловим, М. Бухаріним і В. Леніним. Саме за порадою В. Леніна Нестор Махно повернувся до України, де організував партизанську війну.

Основною ідеєю Нестора Махна було створення держави, яка би по-справжньому «належала народу». Структура суспільства, яку собі уявляв Нестор Іванович, становила ієрархічну піраміду підпорядкування місцевих безпартійних рад обласним радам, а других – державній раді. Це докорінно відрізнялося від ідей стандартного анархізму, але на практиці було більш дієвим і реалістичним.

Тепер повернемося до В. Леніна і спробуємо прослідкувати еволюцію ленінських ідей, які базувались на ідеях К. Маркса і Ф. Енгельса.

Марксизм виник у 1840-х рр. як виразник інтересів робітничого класу Західної Європи. Буремного 1848 р. К. Маркс і Ф. Енгельс створили «Маніфест Комуністичної партії» як програмний документ партії, розробили стратегію і тактику боротьби пролетаріату. Варто зауважити, що марксизм став критичним переосмисленням й творчою переробкою попередньої західноєвропейської думки, адаптованою до сучасних К. Марксу умов і потреб. К. Маркс і Ф. Енгельс узагальнили не тільки досвід класової боротьби трудящих мас, як це подавалося в радянській гуманітарній науці, але й весь попередній досвід західноєвропейської цивілізації загалом. У своїй статті «Три джерела і три складові частини марксизму» В. Ленін виокремлює тільки те, що вигідно йому, а саме німецьку філософію, англійську

політичну економію і французький соціалізм [5, с. 40]. Іще Платон умовно поділив суспільство на три групи, а саме воїнів, ремісників і мудреців. Тільки на відміну від Платона, який вважав, що суспільством мають керувати філософи, К. Маркс віддає перевагу ремісникам. Аристотель обумовив необхідність рабства. Ідею Аристотеля К. Маркс розвиває далі, коли пише про наймане рабство сучасного світу. О. Конт вважав суспільство функціонуючим організмом, усі частини якого органічно пов'язані між собою. Нарешті, монах Т. Кампанелла в книзі «Місто Сонця» писав про ідеальне суспільство, яке пізніше охрестили комунізмом. Те, що В. Ленін їх не знав, сумнівно, але інформацію він подав в обрізаному вигляді, що успадкувала система радянської освіти, в якій передбачалося викладання історії, але не всієї, а лише певних авторів, надання тільки такої літератури, де змальований антагонізм класів або нищість верхівки суспільства.

Марксизм став закономірним результатом поступального розвитку думки. Він підійшов до вирішення завдань, які постали перед суспільством XIX століття, й дав наукову відповідь на нагальні питання суспільного розвитку. У 1848 р. молодим К. Марксу і Ф. Енгельсу видавалося простим вирішити складні проблеми. Згодом вони змінили свої думки про можливість миттєвого переходу до комунізму. У пореволюційній Європі марксисти перетворились на соціал-демократів, яких радянська традиція перетворила на опортуністів-ревізіоністів. Ревізіонізм, усталено за радянської традиції, виник як «прояв впливу буржуазної ідеології» на нестійких у моральному аспекті робітників, найменш революційних, забезпечених у матеріальному плані робітників (так звана робітнича аристократія). Іншим джерелом опортунізму радянська традиція вважала ідеологію «дрібнобуржуазних елементів», які вступали до партій пролетаріату [7, с. 1157].

С. Кульчицький пише, що постреволуційні марксисти вибрали демократичні, а не революційні форми політичної діяльності [4, с. 15]. Вони були переконані в тому, що краще рухатися в напрямі демократичного узгодження інтересів капіталістів і найманих працівників, ніж знищувати капітал. В їх уявленні комунізм мав настати в результаті еволюційного розвитку суспільства, а не революційних, насильницьких перетворень.

В. Ленін підняв революційне вчення марксизму на новий, революційний щабель [7, с. 1158], відкинувши ідею можливості пошуків компромісу і поступального розвитку суспільства. Радянська традиція охрестила В. Леніна «геніальним продовжувачем справи К. Маркса і Ф. Енгельса». Проте реальної підтримки серед широкого загалу більшовики не мали, навпаки, їх партія не мала під собою соціальних верств, які могли б підтримати її комуністичну доктрину, однак В. Ленін замаскував її доктринальний екстремізм під стихійний радянський екстремізм [4, с. 8]. Отже, точка зору, за якої більшовизм фактично є бланкізмом, тобто ідея захоплення влади невеличким колом заколотників, у чомусь відповідає істині.

В. Ленін сформував власну систему поглядів, названу в радянській теорії і практиці марксизмом-ленінізмом. Після смерті В. Леніна марксизм-ленінізм доопрацьовувався низкою робітничих і комуністичних партій. Згідно з Великою Радянською енциклопедією, марксизм-ленінізм – це наукова система філософських, економічних і соціально-політичних поглядів, що складають світогляд робітничого класу; наука про пізнання й революційне перетворення світу, про закони розвитку людського суспільства, природи та мислення людини, про закони революційної боротьби робітничого класу за повалення капіталізму, про творчу діяльність трудящих у побудові соціалістичного і комуністичного суспільства [4, с. 8]. Таким чином, ми бачимо, що марксизм-ленінізм виходить за рамки суто філософських учень або теоретичних конструкцій науки, він стає ще й моральним мірилом, спонуканням до дій та основою світогляду людини, яка стала його adeptом.

Однак це теорія, скажімо навіть, ідеологія. Марксизм – це не лєнінізм, а лєнінізм – це не марксизм. Поколінню людей, які народилися і зростали в Радянському Союзі, добре відомі роботи В. Леніна. Їх читали і вивчали. Дехто навіть щиро ними захоплювався. Коли Радянський Союз розпався, здавалось, зникне й сама марксистсько-лєнінська теорія, але стратегія і тактика ведення сучасної гібридної війни, яку ми спостерігаємо зараз, переконує в тому, що лєнінізм насправді нікуди не зник, а лише трансформувався. Наприклад, у книзі «Дитяча хвороба «лівизни» в комунізмі» В. Ленін дає власне пояснення, як він розуміє диктатуру пролетаріату: це «наполеглива боротьба, кривава і безкровна, насильствена і мирна, воєнна і господарська [напевне, Ленін мав на увазі економічну боротьбу – авт.], педагогічна і адміністраторська» [6, с. 26]. В. Ленін виділяє три головні чинники, які допомогли більшовикам завоювати і зберегти владу, такі як організація, ідеологія, пропаганда та агітація.

Навіть більше, В. Ленін підкреслює, що робітничий клас має оволодіти всіма формами боротьби.

«Звідси випливають два дуже важливі практичні висновки: перший, що революційний клас для здійснення свого завдання повинен уміти оволодіти всіма, без найменшого винятку, формами або сторонами суспільної діяльності (добробляючи після завоювання політичної влади, іноді з великим ризиком і величезною небезпекою, те, що він не добробив до цього завоювання); другий, що революційний клас повинен бути готовий до найбільш швидкої і несподіваної зміни однієї форми іншою» [6, с. 76].

Н. Махно теоретиком не був. На Гуляйполі Батько Махно (так себе підписував у документах Н. Махно) отримав колосальну підтримку населення та у найкоротші терміни став лідером місцевих анархістів. Ним було ініційовано продовження «благої справи», що була продовженням експропріації «буржуазного майна» на користь революційних селян та вбивства офіцерів Тимчасового Уряду.

7 листопада 1917 р. більшовики беруть владу у свої руки. В Гуляйполі офіційно Радянська влада з'явилася лише у січні 1918 р., але після підписання Брестського договору на територію України почали наступ австро-німецькі війська. У квітні 1918 р. «Чорна Гвардія» Нестора Махна відступала аж до Таганрогу, де остаточно була знищена. Єдине, що залишається робити Батькові, – це планувати повернення та повстання у Гуляйполі.

Однак перед поверненням на батьківщину Нестор Іванович вирішив перевірити, як відбуваються революційні справи анархістів у інших містах Російської імперії. З подивом для себе він усвідомив, що діяльність його побратимів майже відсутня в інших регіонах. Цікава ситуація, що описує розвиток анархізму на той час, взята з мемуарів Батька Махна.

«Не знаю, чим займалися наші ростовські побратими в ці неспокійні для Ростова дні. До того весь сімнадцятий рік і минулі місяці вісімнадцятого ці побратими друкували серйозну щотижневу газету «Анархіст». По газеті було видно, що товариші мали ідейний вплив на працівників міст та околиць і вели серед них виховну й організаційну бойову роботу, намагаючись одночасно вводити в суворо організовані форми анархічного руху. Тепер, в перші дні мого перебування в Ростові, я не знайшов цієї газети й не зустрів нікого із ростовських побратимів» (Книга 2, Глава 5) [4].

Все-ж таки Махну в руки потрапила інша газета «Чорне Знам'я», видавника якого він так і не знайшов, хоча про нього багато хто говорив.

«Люди ці, що газету випускають, мають гроші і хочуть мати ще більше» (Книга 2, Глава 5) [8].

Після повного ознайомлення із ситуацією у Росії Нестор Махно припускає причину такої повальної позиції анархізму.

«Наш рух є роздробленим на множину груп, не зв'язаних між собою навіть єдністю цілі, не говорячи вже про єдність дій в період Революції, – мав у своїх рядах усіх, хто ухилився від відповідальності моменту і втік від своїх таборів, роблячи під прикриттям анархічного принципу «Воля і рівність думок є необхідним правом кожної людини» від ім'я анархізму все! Все, аж до шпіонажу на користь Більшовицької влади за грошову винагороду» (Книга 2, Глава 5) [8].

Хоча ідеї анархістів та більшовиків й були споріднені, підхід до організації руху та трактування «соціальної рівності» різнився принципово. Напевно, саме цей момент став переломним у відносинах цих «лівих» ідеологій в особі Н. Махна і В. Леніна. До речі, у своїх мемуарах Н. Махно виступав за організованість анархічного руху, хоча це докорінно суперечило самій сутності анархо-комуністичної ідеї та відрізняло його від інших товаришів-революціонерів.

Звісно, подорожуючи Росією, Махно не упустив можливості завітати до Москви, де у червні 1918 р. він мав нагоду зустрітися з В. Леніним та обговорити роль та місце анархізму у майбутній Радянській державі. Пан Ульянов дуже жорстко розкритикував анархістів, але при цьому сказав Нестору не брати це на свій рахунок. Розмова розчарувала Махна, але при цьому Ленін пообіцяв допомогти нелегально перетнути кордон з Україною. Скоріш за все, для лідера більшовиків Батько Махно був потенційним агентом для дестабілізації ситуації на Гуляйпільщині та в Україні загалом, де згодом міг утворитися оплот більшовизму.

Повернувшись на Батьківщину, Батько Махно насамперед почав планувати повстання. Середовище для цього було сприятливим, оскільки гуляйпільське селянство було заряджене анархістськими революційними настроями, але проблема полягала в тому, що гетьманська влада заарештувала більше половини цих селян та ввела жорсткі репресії. Аби підбадьорити однодумців, він випускає листа до сільського народу.

«Товариші, після двох з половиною місяців мого мандрування по революційній Росії я повернувся до вас, щоб разом зайнятися справою вигнання німецько-австрійських контрреволюційних армій з України, повалення влади гетьмана Скоропадського і недопущенням на його місце ніякої іншої влади. Спільними зусиллями ми займемося організацією цієї великої справи. Спільними зусиллями займемося руйнуванням рабського строю, щоб вступити самими та ввести наших інших братів на шлях нового строю. Організуємо його на початках вільного суспільства, утримання якого дозволить усьому не експлуатаційному чужої праці населенню жити вільно і незалежно від держав і його чиновників, хоча б і червоних, і будувати все своє соціально-суспільне життя повністю самостійно у себе на місцях, у своєму середовищі. В ім'я цієї великої справи я поспішив повернутися у свій рідний революційний район, до вас. Так будемо ж працювати, товариші, в ім'я відродження на нашій землі, в нашому селянському і трудовому середовищі справжньої української революції, яка з перших своїх днів взяла здоровий напрям у бік повного знищення німецько-гетьманської влади і її опори – поміщиків і куркулів» (Книга 3, Глава 1) [8].

Цей лист переписувався безліч разів та поширювався по Гуляйполлю самими селянами. Батько Махно поселився недалеко від рідного містечка, у селі Різдянка, не бажаючи ризикувати. Звідти він вів активне листування зі своїми сподвижниками, радячись, як краще йому зробити, але сприятливого моменту для повстання все ніяк не було, тому група гуляйпільських анархістів на чолі з Нестором Івановичем вирішила продовжувати агітацію та поповнення селянських повстанських загонів.

Час все ж таки прийшов: після Листопадової революції у Німеччині та капітуляції Центральних держав у Першій світовій війні австро-німецькі війська почали покидати

Україну, залишаючи своїх українських союзників без фінансування, віч-на-віч із селянством. Махно розуміє, що за владу бореться не тільки він, тому діяти треба негайно. Завдавши удару по відступаючим військам, анархісти захоплюють велику кількість зброї для проведення подальших «операцій».

До Директорії Нестор Іванович ставився негативно через те, що вважав їх представниками тієї ж самої буржуазії, а до більшовиків – більше обережно, ніж доброзичливо. Швидше за все, цю обережність викликали критичні слова Володимира Леніна щодо анархістського руху. Проте коли петлюрівці почали атакувати позиції анархістів, то Махно прийняв пропозицію від Червоної Армії про спільні бойові дії заради посилення позицій революції. Спільними військами махновці та більшовики взяли Катеринослав (нині – Дніпро). Чорній Гвардії наказали обороняти його від петлюрівців, але через дні війська Директорії повернулися, і, за наказом Батька Махна, анархісти здали свої позиції, розграбували місто і повернулися до своєї столиці, Гуляйполя. Головною метою для Нестора Махна було поповнення припасів свого війська. Він розумів, що оборона Катеринослава буде провальною, адже війська Директорії чисельно перевершували революційні війська. Однак цей непослух команд Червоної армії дуже схвилював Радянську владу. Голова Ради Народних Комісарів України Х. Раковський потім напише таке: «Його [махновські] частини самовільно знімалися з фронту в найбільш пекельні для фронту часи» [11, с. 2].

Вже на початку 1919 р. армія Н. Махно нараховувала майже 50 тисяч бійців. Маючи гарні перспективи, Нестор Іванович задумувався про проголошення незалежної Махновщини з комуністичним устроєм, але, зважаючи на наступаючі війська Денікіна та Петлюри, лідер анархістів входить до союзу з більшовиками, що фактично привело до злиття Чорної Гвардії та Червоної Армії. Махно продовжував наголошувати на своїй незалежності від будь-кого, демонструючи це непокорю до більшості радянських дисциплін. Нав'язування Радянською владою своїх правил вилилося у те, що на Другому гуляйпільському районному з'їзді Рад було засуджено більшовиків.

«Нами не обрані, але урядом призначені політичні й різні інші комісари спостерігають за кожним кроком місцевих Рад і нещадно розправляються з тими товаришами з селян і робітників, які виступають на захист народної свободи й проти представників центральної влади. Які називають себе робітничо-селянським урядом Росії й України, сліпо йдуть на поводу у партії комуністів-більшовиків, які діють у вузьких інтересах своєї партії. Ведуть мерзенне непримиренне цькування всіх інших революційних організацій. Прикриваючись гаслом «диктатури пролетаріату», комуністи-більшовики оголосили монополію на Революцію для своєї партії, вважаючи всіх інакомислячих контрреволюціонерами. Більшовицька влада заарештовує і розстрілює лівих соціалістів, революціонерів і анархістів, закриває їх газети, душить всякий прояв революційного слова. Більшовицький уряд, щоб продовжувати свою владу, не запитавши робітників і селян, вступив в нові переговори з урядом союзних імперіалістів, обіцяючи їм усілякі пільги і концесії, дозволяючи їм ввести свої війська у деякі місцевості Росії, які переходять під вплив Союзників» [10].

Ці слова, записані у протоколі з'їзду, відображають усе подальше ставлення анархістів до більшовиків. Їх відносини настільки загострилися, що усі вже готувалися до нового озброєного конфлікту. До цього ж усю весну Махно витратив на матеріальне збагачення Гуляйполя шляхом перехоплення потягів з хлібом, вугіллям та іншими ресурсами, які належали Червоній Армії. При цьому ще Вільній території належали найприбутковіші на хліб території Катеринославської губернії.

Під час спільної операції Червоної Армії та інтегрованої у неї Чорної Гвардії на Східному фронті, який був створений для боротьби з військами Денікіна, виникає кон-

флікт. Більшовики не захотіли виконувати прохання Махна, а той образився і вивів свої війська з фронту, після чого Червону Армію прорвали білогвардійці.

Велика кількість припасів та численна армія дали змогу Нестору проводити власні операції. У листопаді 1919 р. до власності Махновщини вже належала майже уся Катеринославська губернія. По містах і селах почалися масові пограбування, сам Нестор Іванович розглядав ці населені пункти як ресурсні бази. За переписом 1897 р., на території Катеринославської губернії 75,6% населення представляло селянство, лише 7,2% – пролетаріат. Нестор Іванович зробив ставку на середнє й багате селянство, а пролетаріат і селянська біднота його не цікавили [3, с. 60]. Сама сутність анархізму не давала можливості запустити заводи й залізну дорогу у містах, а селяни підтримували Махновщину ресурсами, зброєю, провіантом, і їх була більшість. Однак з огляду на промислову революцію у Європі Батько розумів, що ідея відродження козацької системи самоврядування не відповідала вимогам часу. До того ж відсутність суддів, поліції, лікарень, пожежних станцій робила ситуацію нестерпною. Найцікавіше, що це не заважало анархістам мати високий відсоток підтримки у суспільстві, більшою мірою їм у цьому допомогли комуністи, що проводили продрозкладку і розкуркулення, тобто те, проти чого виступав Махно.

У кінці грудня 1919 р. спільними зусиллями Червона Армія і Чорна Гвардія розбивають сили білогвардійців, але відкривається новий Польський фронт. Керівництво радянської влади ставить умову махновцям закрити фронт із Польщею. Батько розуміє, що це саботаж із боку більшовиків, аби послабити сили анархістів, тому відмовляється виконувати «наказ». У відповідь Всеукраїнський революційний комітет своєю постановою 9 січня визнав махновців злочинцями і дезертирами та віддав наказ про їх знищення [9].

Партизанська битва махновців проти червоних продовжувалась аж до осені 1920 р., поки вони не об'єдналися заради розбиття військ Врангеля. Ця пауза допомогла Махну та його армії перевести дух та відпочити після затяжної боротьби. Однак із розбиттям білогвардійських загонів гноблення анархістського руху було відновлено. Махновці були остаточно розбиті тільки у серпні 1921 р., сам Махно перетнув кордон із Румунією.

В. Ленін був справжнім стратегом: готувався до перевороту 20 років. Чому він був непереможним? Тому що він думав про революцію день і ніч. Як згадувала дружина, Н. Крупська, у засланні Ленін ночами обмірковував план революції. На основі марксистської філософії В. Ленін розробив власну, так званий марксизм-ленінізм, він перетворив програму соціал-демократичної партії на світогляд, майже релігію. Ленін пішов настільки далеко, що створив навіть власну мораль, яка виправдовувала застосування насилля до «класових ворогів». Партійна організація більше походила на армію. Жорсткий відбір до лав партії, жорстка дисципліна й навчання партійців. Потрібно віддати належне В. Леніну, він умів підбирати людей, беручи до уваги стародавню китайську мудрість про те, що кінцевий успіх залежить від людей. Більшовики першого покоління – люди сильні, сміливі, вольові, такі, які дійсно здатні здійснити переворот. Керуючись настановою Ф. Енгельса, В. Ленін усвідомлював оточуючу дійсність, але не для того, щоби підкоритися реаліям і змінюватися самому. Ленін ніколи не змінював поглядів і мету, він міняв тактику. Він міняв плани за доброї okazji, тому «військо» більшовиків виявилось найсильнішим. Перемога В. Леніна була вирішена із самого початку. В. Ленін – це зразок мислення та дій генерала у гібридній війні. Він не упускав жодної нагоди для використання ситуації у власних цілях; неважливо, з якого приводу, і неважливо, на якому фронті гібридної війни – ідеологічному, політичному чи, власне, військовому.

Ленін не гребував обманом і хитрощами. До останнього він приховував свої наміри щодо Жовтневого перевороту для широкого загалу. Він використовував слабкі сторони

своїх ворогів. Демагогічно обіцяв селянам землю, щоби привернути маси на свою сторону. Атакував ворогів, коли вони цього не очікували. Закріпившись при владі, знищив своїх колишніх союзників, коли вони вже стали конкурентами. Будемо відвертими, більшовизм не прижився б, не протримався й двох місяців, якщо б для його перемоги не було би підготовлено ґрунт. І не тільки з правильних дій більшовиків, але й з помилок чинної влади та урядів. Для сучасних аналітиків важливо не тільки ганити більшовиків та їх, без сумніву, аморальні дії, але й підкреслювати правильність їх методів. Варто підкреслювати не тільки те, в чому вони були неправі, але й те, в чому вони були праві. Більшовицькі гасла й більшовицька пропаганда не знайшла б для себе прихильників, якщо б вони не були привабливі для людей.

Це гібридне мислення перейняли послідовники В. Леніна. Навіть у підручниках з історії КПРС радянські ідеологи полюбили оперувати мілітаристськими термінами навіть у царинах, далеких від війни: «перегрупування сил для наступу на капіталістичні елементи», «наступ соціалізму по всьому фронту», «битва за хліб», «радянські люди трудились на мирному фронті соціалістичного будівництва», «боротьба партії за технічне переозброєння народного господарства», «героїчний труд радянських людей», «організовуючи маси на відновлення і подальший розвиток народного господарства, партія вказувала велику мету боротьби – побудова комунізму», «партія очолила похід вчених, інженерів, новаторів, що шукали нових шляхів в науці і техніці, організувала запровадження технічних досягнень у виробництво», «боротьба за виконання рішень ЦК», «боездатність партійних організацій», «наступ на ідеологічному фронті», «почався героїчний рух мас за найшвидше перетворення рішень з'їзду в життя», «на селі йшла напружена боротьба за збільшення виробництва хліба та інших сільськогосподарських продуктів». Ленін захопив не тільки одну країну, він захопив в полон душі цілих поколінь людей.

В сучасній гібридній війні нічого нового немає. Всі методи й засоби, які застосовуються в наші дні, вже випробувані та опрацьовані 100 років тому, але історію мало хто знає добре. Звідси випливає брак знання – головна загроза сучасності. Ignorantia не може слугувати виправданням. На незнання та інтелектуальну обмеженість розраховують сучасні стратеги й тактики гібридної війни, поширюючи всілякі міфи та фейки. Для визначення специфіки подачі та сприйняття інформації в сучасному світі запровадили навіть спеціальний термін «постправа».

Нестор Махно не мав ні освіти, ні практичного досвіду для того, щоби стати справжнім політиком чи державним діячем. Життя Н. Махна – це суцільна авантюра, хоча й не позбавлена звияги. На відміну від витонченого стратега В. Леніна, Н. Махно з безпосередністю селянина почав втілювати в життя ідеї книг, які він прочитав у в'язниці. Водночас підтримка Н. Махна широкими масами українського селянства говорить про те, що його ідеал резонував з ідеалом середньостатистичного українського селянина, тому, можливо, більшовики мали рацію, коли характеризували анархізм як фактично дрібнобуржуазний рух. Ми можемо лише припускати, у що б вилився анархізм Гуляйполя, якщо б не він не був знищений навалюю найманців із Півночі.

Список використаної літератури

1. Аршинов П. История махновского движения. Берлин, 1923. 245 с. (Группа российских анархистов в Германии).
2. Махно, Нестор Иванович. *Большая Советская Энциклопедия* / гл. ред. А. Прохоров. Москва : Советская энциклопедия, 1974. Т. 15. С. 1559–1560.
3. Комин В. Нестор Махно: мифы и реальность. Калинин, 1990. 81 с. (Московский работник).

4. Кульчицький С. Російська революція 1917 року: новий погляд. Київ : Наш час, 2008. 79 с.
5. Ленін В. Повне зібрання творів. Т. 23. Київ : Видавництво політичної літератури України, 1972. С. 40–42.
6. Ленін В. Повне зібрання творів. Т. 41. Київ : Видавництво політичної літератури України, 1974. С. 1–97.
7. Марксизм-ленинизм. *Большая Советская Энциклопедия* / гл. ред. А. Прохоров. Москва : Советская энциклопедия, 1974. Т. 15. С. 1157–1160.
8. Махно Н. Воспоминания. Париж, 1936. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/mahno_ni/index.html (дата звернення: 21.12.2020).
9. Постановление Всеукраинского революционного комитета об объявлении вне закона Махно и махновцев. 9 января 1920 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/32373-postanovlenie-vseukrainskogo-revolutsionnogo-komiteta-ob-obyavlenii-vne-zakona-mahno-i-mahnovtsev-9-yanvarya-1920-g#mode/inspect/page/1/zoom/4> (дата звернення: 12.12.2020).
10. Протокол 2-го Гуляй-Польского районного съезда фронтовиков, Советов и подотделов, состоявшегося 12 февраля 1919 г. в с. Гуляй-Поле. 19 февраля 1919 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/32219-protokol-2-go-gulyay-polskogo-rayonnogo-sezda-frontovikov-sovetov-i-podotdelov-sostoyavshegosya-12-fevralya-1919-g-v-s-gulyay-pole-19-fevralya-1919-g> (дата звернення: 11.12.2020).
11. Харьковский Х. Долой махновщину. Харьков, 1920. 32 с. (политотдел Югзапфронт).
12. Хорошевский А. 100 знаменитых символов Украины. Харьков : Фолио, 2007. 511 с.

ANARCHISM VS LENINISM: AN ATTEMPT TO COMPARE IDEOLOGICAL PRINCIPLES AND PRACTICAL STEPS OF N. MAKHNO AND THE BOLSHEVIKS IN UKRAINE

Maryna Kucheruk

*Odesa Polytechnic State University,
Faculty of Humanities, Department of History and Ethnography of Ukraine
Shevchenko avenue, 1, 65044, Odesa, Ukraine*

Mykyta Stryzhko

*Odesa Polytechnic State University,
Faculty of Chemical Technology, Department of Organic and Pharmaceutical Technologies
Shevchenko avenue, 1, 65044, Odesa, Ukraine*

In the time of the Ukrainian Revolution, the left and right ideologies supporters actively pursued their political activities and strictly opposed each other. Anarchism denies statehood and aims to build a society that consists of small local councils. Communism, in turn, advocates the creation of a state with no division into classes, all property belongs to the state, and social needs are met by the country through products made by consumers themselves. The aim of the article is to create an attempt of comparative analysis of the activities of Nestor Makhno and Vladimir Lenin, as the main ideologues of the then anarchism and communism. The research methodology combines historical and psychological analysis and comparison. The most unbiased comparison of these two historical figures was not found. In this article, both pro-communist and pro-anarchist literature was used. The investigation revealed the positive and negative aspects of the activities of ideologues, and each of them was given an objective assessment and characterization.

Lenin did not neglect deception and cunning. To the very culmination, he concealed his intentions up to the October coup d'état, for the public. He used the weaknesses of his enemies. He demagogically

promised the peasants land to turn the masses to his side. He attacked enemies when they did not expect it. When he gained power, Lenin destroyed their several allies, as had already become competitors. We must be honest: Bolshevism would not have taken root, would not have lasted even two months, if the ground had not been prepared for its victory. In addition, not only from the right actions of the Bolsheviks, but also from the mistakes of the current government and governments as well. It is important for modern analysts not only to rebuke the Bolsheviks and their undoubtedly immoral actions, but also to emphasize the correctness of their methods. It is worth emphasizing not only what they were wrong about, but also what they were right. Bolshevik slogans and Bolshevik propaganda would not have found supporters if they were not attractive to the people.

Nestor Makhno had neither the education nor the practical experience to become a real politician or political leader. N. Makhno's life is a continuous adventure. Unlike the refined strategist V. Lenin, N. Makhno began to implement the ideas of the book he had read in prison with the use of the jail. At the same time, the support of N. Makhno by the broad masses of the Ukrainian peasantry suggests that the anarchic ideas resonated with the ideal of the average Ukrainian peasant. Therefore, perhaps the Bolsheviks were right when they characterized anarchism as essentially a petty-bourgeois movement. We can only guess what the anarchism of Huliaipil would have turned into if it had not been destroyed by the invasion of mercenaries from the North.

Key words: Nestor Makhno, Vladimir Lenin, anarchism, communism, masses, Huliaipole, confrontation, Revolution.